

Küreselleşme ve Yoksulluk Üzerindeki Etkileri

*Dr. Nevzat Fırat Kunduracı**

Özet

İdeal anlamda küreselleşme, ulusların ve toplumsal sınıfların kalkınmasına yönelik en uygun uluslararası koşulları oluşturmasıyla büyük bir fırsat taşısa da, günümüzde yaşanmakta olan reel küreselleşme süreci, toplumsal kalkınmanın özünde yatan diğer bazı temel unsurları (eşitlikçi, dengeli vb.) içermemesiyle yoksul kesimler ve gelişmemiş ülkeler aleyhine gelir dağılımının bozulmasına yol açmaktadır. Toplumsal hizmetler her geçen gün daha da gelişirken, yoksul kesimlerin, temel insani gereksinimlerini bile karşılamada koşulların daha da kötüleştiği görülmektedir. Gelişme paradoksu olarak adlandırılan bu durum, küreselleşme sürecinin sürdürülemez bir niteliği olarak durmakta, sistemin küresel düzeyde etkisini gösteren krizlerde temel bir pay sahibi olmaktadır. Bu paradoksun yoksulluğun azaltılması yönünde çözülmesi, sistemi sürdürülebilir kılacak, küresel gelişme/kalkınma ivmesini çok daha fazla artıracaktır. Bu çalışmada, küreselleşme sürecinde küresel düzeyde gelişme ve kalkınma sağlanırken yoksul kitlelerin bu süreçten nasıl etkilendiği incelenmektedir.

Anahtar kelimeler: Küreselleşme, kalkınma yoksulluk, mutlak yoksulluk, görelî yoksulluk

Abstract

The ideal globalisation has the most congenial conditions for development of nations and social classes. But today because of the process of the reel globalisation, the income distribution is getting worse for the underdevelop countries and the poor classes. This process brings about growth and development at the global level, but on the other hand needy people cannot benefit from social services such as a better education and health services and cannot get their basic needs. It is called "growing paradox" and unsustainable characteristic of the globalisation process. Growing Paradox has the basic role in the global crisis. Solving this paradox in the direction of the poverty reduction makes the globalisation process sustainable and increases the acceleration of the global growth and development. This study analyzes how the poor are influenced by the globalisation process.

Key words: Globalisation, development, poverty, absolute poverty, relative poverty

*Sosyal Yardım Uzmanı / T.C. Başbakanlık Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Genel Müdürlüğü

Giriş

Tek tek insanların ve toplumların ilerleyip kalkınabilmesi, işbirliği, uzmanlaşma, yardımlaşma ve dayanışma içerisine girebilmesi temelde iki “var” ve bu iki var arasındaki “etkileşimin varlığı” üzerine kuruludur. Bunlar; maddi ve beşeri kaynaklar varlığı ile bu iki kaynağın harekete geçirilip bireysel ve toplumsal kalkınma yolunda kullanılmasını sağlayacak olan aralarındaki etkileşimin varlığıdır. Eğer maddi kaynaklar veya beşeri kaynaklar yok ya da yetersiz ise bireysel ve toplumsal kalkınma da gerçekleşmemektedir.

Yoksulluk da maddi kaynakların yokluğu veya yetersizliği ile buna bağlı olarak beşeri sermayenin yetersizliğinin sonucudur. Ancak yoksulluk bu nedenlerin sonucu olmakla kalmamakta, bizzat bu var oluş nedenleri üzerinde geri dönüt oluşturarak onların daha da derinleşmesine ve güçlenmesine yol açmaktadır. *Yokluk, yokluğu üretmekte, varlıkların birbirleriyle etkileşimi, değişim, dönüşüm ve gelişmelerini önlemektedir.* Bunun sonucu olarak varlıklar kısa vadede dinamizmden yoksun kalırken, daha uzun vadede ise yokluğa itilmektedirler. İnsanlığın en büyük düşmanı olarak yokluk ve onu doğuran atalet/durağanlık, toplumsal yaşamda kendisini en somut ve etkili biçimde yoksulluk üzerinden göstermektedir. Bu yönüyle yoksulluk, sadece yoksul kesimler için değil tüm insanlık için ciddi bir sorun, mücadele edilmesi gereken temel bir toplumsal tehdit olarak algılanmalıdır.

Günümüzde yoksulluğun ulaştığı düzeyle yakından bağlantılı olan küreselleşme ve yoksulluk üzerindeki etkisi bu çalışmada ele alınmaktadır. Küreselleşmenin yoksulluk üzerindeki etkisinin yönü (olumlu/olumsuz, artırıcı/azaltıcı, çözüm üretici/sorunu derinleştirici) incelenmektedir.

1- Küreselleşmenin Tanımı

Küreselleşme, toplumsal yaşamın her alanında köklü etkilerde bulunmakta ve ekonomik, sosyal, politik, mali, kültürel alanlarda yaşanan gelişme-

lerin etkileşim düzeyini, yerel, ulusal düzeylerden küresel düzeye taşıyan bir nitelik taşımaktadır. Küreselleşme, her türlü sosyal ilişkilerdeki etkileşim düzeyini küresele taşıırken, etkileşimin hızını da sürekli artırmasıyla, sosyal yapılar üzerinde büyük bir dönüştürücü etkide bulunmaktadır. Bu sürekli ve hızlı dönüşümden payını alan yoksulluk da küreselleşme sürecinden etkilenmektedir. Ancak önce küreselleşmeyi tanımlamalı ve bunun üzerinden yoksulluğa etkisini tartışmalıyız.

Küreselleşme, her ne kadar üzerinde sayısız çalışmalar yapılan bir alan da olsa, herkesin üzerinde anlamaya vardığı bir tanıma sahip değildir. Bunun iki temel nedeni bulunmaktadır. Birinci neden ideolojik, ikincisi ise alana ilişkindir.

Küreselleşme herkes tarafından olumlu veya herkes tarafından olumsuz değerlendirilen bir kavram değildir. Temelde ideolojik kaynaklı olarak kavrama yönelik olumlu ve olumsuz değerlendirmeler bulunmaktadır. Kavrama yönelik bu farklı algılama doğal olarak onun tanımlanmasına da yansımakta ve birbirine zıt tanımlamalar doğabilmektedir.

Alana (sosyal bilimler) ilişkin sorun ise neredeyse bu alandaki tüm kavramlar için geçerlidir. Bu kavramlar herkesin üzerinde anlaşıldığı evrensel tanımlara sahip değildir. Bunun nedeni de bir şeyi tanımlarken onun sınırlarını çizmenin, kapsamını belirlemenin, neleri içerip neleri içermediğini ortaya koymanın gerekliliğinden kaynaklanır. Oysa sosyal bilimlerin inceleme nesnesi olan toplumun ise sabit/durağan bir sınırının bulunmaması, bu alana ilişkin kavramların içeriklerinin de zaman ve mekan boyutunda sürekli değişim/gelişim/dönüşüm süreçlerini yaşamasına, bu nedenle de kesin, değişmeyen sınırlarının olamamasına yol açmaktadır. Sürekli değişken nitelikleri nedeniyle sınırlarının ve kapsamlarının belirsizliği, bu kavramlara ilişkin yapılan tanımlamaların doğruluğunun ve geçerliliğinin mutlak değil, göreceli olmasına; göreceli geçerliliğinin de zaman içinde hızla aşınmasına neden olmaktadır.

Yukarıda belirtilen nedenlerin yanında küreselleşmenin; yönetsel, ekonomik, ticari, mali, politik, kültürel, toplumsal, ekolojik, bilimsel, teknolojik vb. birçok yön ve boyutunun bulunması da tüm bunları içeren bir tanımlamayı neredeyse olanaksız kılmaktadır. Ayrıca küreselleşme kavramına, zaman açısından yaklaştığımızda (geçmiş/bugünü/geleceği) konunun farklı bir boyutunu ele alırken, ideolojik yaklaşımda (tarafı veya karşıtı olma) farklı bir boyutu, mekansal düzeylerdeki etkilerini incelerken (yerel/ulusal/bölgesel) daha farklı bir boyutunu ele almaktayız. Tüm bu farklılıklar da doğal olarak, yapılacak tanımların da aynı oranda farklılaşmasına / çeşitlenmesine yol açmaktadır. Küreselleşme kavramının üzerinde anlaşılacak ortak bir tanımın bulunmamasında; içeriğinin sürekli ve hızlı bir biçimde değişim/dönüşüm yaşıyor olmasının yanında, kavramın birçok yönünün ve boyutunun bulunması, “ortak bir tanıma ulaşabilmeyi” çok daha zorlaştırmakta/karmaşılaştırmakta hatta olanaksızlaştırmaktadır. Bunun olanaksızlığını, küreselleşme üzerine yapılan tanım sayısının neredeyse küreselleşme üzerine yazılan çalışma sayısı kadar olmasından da anlayabiliriz. (Bu alanda yazılan hemen her çalışmada, diğer çalışmalarda yapılan küreselleşme tanımlarına yapılan atıfların yanında yeni bir küreselleşme tanımına rastlamak sıradandır.)

2- Küreselleşmenin Tarihsel Kökenleri

Küreselleşme kavramının -en azından bugünkü anlamıyla- ilk kullanılmaya başlanması 1960'lardır. Ancak kavramın içeriğinin 19. yüzyıl ortalarından itibaren kullanıldığını görmekteyiz (Şenkal,2005:101). Küreselleşmenin en temel unsurlarından olan iletişimin, telgraf kablolarının 19. Yüzyılda Atlas Okyanusunu aşarak ana Kıta ile yeni kıtayı birbirine bağlayan iletişim ağlarını oluşturması, daha o zamanda küreselleşme olgusunun -günümüze göre nicel ve nitel olarak zayıf kalsa da- ortaya çıkmasını ve algılanmasını sağlamaktaydı (Hirst ve Thompson, 2003:8).

Küreselleşme kavramına ilişkin birçok yazar ve

akademisyen tarafından paylaşılan ortak tanımlamalardan birisi küreselleşmenin ‘dünyanın yerleşik tek bir şehir’ konumuna dönüşmesi süreci olduğudur. Bu tanımın temelleri ise, ilk kez 1960'larda Mc Luhan'ın küresel köy tanımında kendisini bulmaktadır (Geray, 1997: 37'den aktaran Şenkal, 2005: 101-102).

Hirst ve Thompson, küreselleşmenin tanımını “...ülkeler arasında büyük ve artan bir ticaret akışı ile sermaye yatırımının gerçekleştiği açık bir uluslararası ekonomi...” (Hirst ve Thompson, 2003: 8). biçiminde yaparken, küreselleşmeyi salt ekonomik ve ticari ilişkiler ekseninde ele almaktadır. Küreselleşmenin tarihine vurgu yapmayan ancak benzer nitelikte olan tanımlamalarla sıkça karşılaşmak olasıdır: “Bardhan'a göre küreselleşme; temel olarak uluslararası ekonominin entegre olması ve özellikle de dış ticarete ve yatırıma açık olmak anlamındadır.” (Zengingönül, 2005: 9). Bu tanımlamalarda küreselleşmenin, 19. yüzyılda en az günümüzdeki kadar yoğun yaşandığı varsayılmaktadır.

Küreselleşmenin tarihini insanlar arasında ilk ticaretin başladığı bundan binlerce yıl öncesine kadar götürülenler olduğu gibi (Ersoy, 2002: 35'den aktaran Zengingönül, 2004:19) - ekonomi eksenli bir yaklaşımla- kapitalizmle eş görülebilmekte ve 16. yüzyılda dek götürülebilmektedir de. Bu yaklaşım köklerini, Wallerstein'in Modern Dünya Sistemi'nde bulmaktadır. “Wallerstein, Samir Amin, Roland Robertson gibi sosyologlar küreselleşmeyi kapitalizmin temelleri ve tarihsel gelişim süreci ile ilişkilendirmekte, küreselleşmenin yeni bir olgu olduğunu reddederek, yüzyıllardır sistemin en temel özelliklerinden biri olduğu halde yeni keşfedildiğini... iddia etmektedirler.” (Kızılcılık, 2003: 56'dan aktaran Günsoy, 2004: 330). Ancak küreselleşmenin çok da eski olmadığı, sadece 20. yüzyılın son çeyreğinde yaşamaya başlanan bir süreç olduğu da savunulabilmektedir. Bu son tarihsel ayırımı yapanların oranı hiç de azımsanmayacak orandadır. Bilişim, ulaşım ve iletişim teknolojilerindeki son 30 yılda yaşanan hızlı gelişmeleri temel alarak, bu dönemi kendisinden

önceki dönemlerden ayırırlar. Küreselleşme süreci bu dönemde başlamamış olsa da, çoğu yazar tarafından bu dönemde sürecin önceki dönemlere göre büyük hız kazandığı kabul edilmektedir: “1970 ve 1980’li yıllarda hızla etkisini hissettiren küreselleşme (globalleşme) olgusu, pek çok alana yayılmış bir etkinliği simgelemektedir. Ayrıca bu kavram, 20. yüzyılın son çeyreğinde üzerinde en çok tartışılan konu olmuştur. Özellikle üretim ve yönetim modellerinin çok farklı nedenlere bağlı olarak yaşadıkları değişim evresi, küreselleşme kavramının daha çok telaffuz edilmesine yol açmıştır.” (Keser, 2007:55) ; “ Küreselleşme daha çok, 1980’li yılların sonunda egemen olan ekonomik güçlerin ve özellikle bazı Asya ülkelerinin yükselişi karşısında, batı kapitalizminin zayıflığını ifade eden bir sembol olarak da kullanılmaktadır.” (Şenkal, 2005: 106); “1980’li yılların başlarında neo-liberal iktisat politikalarının da katkısıyla hız kazanan küreselleşme süreci dış ticaret, yabancı sermaye ve özellikle çok uluslu şirketlerin etkinlik alanının genişlemesinde önemli bir rol oynadı.” (Şenses, 2004:19).

Küreselleşmenin tarihine ilişkin yaklaşımların binlerce yıldan, birkaç on yıla kadar çok sayıda farklı dönemleri içermesi, her bir yaklaşımın içeriksel bakımdan farklı küreselleşme tanımının bulunmasından kaynaklanmaktadır. Tanım ne kadar geniş anlamda tutulursa, küreselleşmenin yaşandığı dönem de o oranda genişlemekte, ne kadar dar tutulursa o oranda daralmaktadır.

Küreselleşme, yerel olan ile küreselin, ulusal sınırları aşarak daha hızlı etkileşimini sağlamasıyla ulus devletlerin egemenlik alanlarını daraltıcı, önemlerini ve etkinliklerini azaltıcı sonuçlar doğurmakta ve böylece politik düzlemde dönüştürücü bir rol üstlenmektedir. “...bütün dünyayı tek bir pazara çeviren küreselleşme olgusunu, ulusal ekonomilerin dünya piyasalarıyla eklenmesi ve bütün iktisadi karar süreçlerinin giderek dünya kapitalizminin sermaye birikimine yönelik dinamikleriyle belirlenmesi şeklinde tanımlamak mümkündür.” (Günsoy, 2004: 330). Refah devletinin sonu demek olan neo-

liberal politikalarla uyumlu bir gelişim sürecindeki küreselleşme, uluslararası sistemin temel aktörleri konumundaki ulus devletler için bir tehlike / tehdit olarak algılanmaktadır. “... küreselleşmenin sonuçları üzerinde durulacak nokta, ulus devletler arasındaki ilişkilere dayanan eski uluslar arası düzenden, sermaye arasındaki küresel ilişkiler olarak karakterize edilen ve ulus devletler arasındaki ilişkilerin zayıfladığı yeni küresel düzene kayışın kabulü olmasıdır.” (Şenkal, 2005: 126).

Toplumsal yaşamdaki ilişkilerin, etkileşim düzeyini, gerçekleşim hızını, dönüşüm sürecini çok daha kompleks, gelişmiş bir konuma getirmesiyle, ekonomik ve politik alanlar kadar toplumsal alan da, küreselleşmenin belirleyici olduğu temel başlıklar altında yer almaktadır. “Küreselleşme sosyal ilişkilerde dünya çapında bir yoğunlaşma, küresel bağlantılarda (interconnectedness) genişleme, derinleşme ve yayılma eğilimi ya da karşılıklı bağımlılıkta (interdependence) hızlanma olarak tanımlanmaktadır.” (Subaşat, 2004: 58).

3- Küreselleşmenin Toplumsal Sınıflar Ve Sosyo-Ekonomik Yaşam Üzerindeki Etkileri

Küreselleşme ile birlikte, toplumsal yaşamın her bir alanında yaşanan gelişmelerin doğurduğu sonuçlar – aynı zamanda her bir gelişmenin ardında yatanlar nedenler- sadece o gelişmenin yaşandığı yöreyi ve/veya ülkeyi ya da bölgeyi değil, dünyanın hemen her yerini etkilemekte, kapsama alanını küresel düzeye taşımaktadır. Bunun temelinde yatan unsurlar ise ulaşım, iletişim ve bilişim teknolojilerinde yaşanan hızlı gelişmelerdir. Mal, hizmet ve bilgilerin, sonuçlarıyla birlikte ortaya çıktıkları merkezden tüm dünyaya büyük bir hız ve düşük bir maliyetle yayılırken, yerel/ulusal gelişmelerin etki gücü de küresel düzeye taşınmaktadır. Aynı biçimde küreselleşme; dünyanın başka bölge/ülke/yörelerinde yaşanan gelişmelerin sonuçlarının diğer ülke ve yöreleri etkiliyor olmasıyla, herhangi bir ülke/bölgenin içine kapalı, küresel gelişmelerden uzak kalmasını da önlemektedir. “İletişim devrimi

ve bilgi teknolojisinin yaygınlaşması küreselleşme süreçleriyle yakından bağlantılıdır... En yoksul bölgelerin de kapsam alanında bulunduğu ve anında gerçekleşen elektronik iletişim dünyası yerel kurumları ve gündelik yaşamı sarsmaktadır.” (Giddens, 2000:43’den aktaran Zengingönül, 2005: 6) 19. yüzyıldan itibaren yaşanmaya başlanan ekonomik, mali, ticari ilişkilerin küresel düzeydeki oldukça hızlı yaygınlaşma ve yoğunlaşmasının ardında yatan neden, yine ulaşım ve iletişim teknolojilerindeki büyük gelişmelerdi. “Chicago ile Londra ya da Melbourne ile Manchester arasında anında iletişim kurmak mümkün hale gelmişti. Bono piyasaları da birbirlerine sıkı sıkıya bağlanmış, - hem portfolyo hem doğrudan yatırım biçiminde- büyük çaplı uluslar arası para akışı bu dönemde hızla artmıştır.” (Hirst ve Thompson, 2003: 8).

Teknolojideki gelişmeler sadece ulaşım ve iletişim sektörleriyle sınırlı kalmamakta, tarımdan sanayiye, üretimden istihdama çok geniş bir alanda etkisini göstermektedir. Küreselleşme ile birlikte bu etkileri de kısa zamanda tüm dünyaya yayılmakta, toplumsal yaşamdaki dönüştürücü gücü küresel düzeyde hissedilmektedir. “Teknolojik küreselleşme, sanayi stratejilerini köklü bir biçimde etkilemekte, sınai yeniden yapılandırmayı şekillendirmekte, yeni ekonomik faaliyet alanları kurulmasına aracılık etmektedir. Teknolojik küreselleşme sadece üretim sistemlerini değil, istihdamın boyutlarını ve işgücü piyasalarının karakterini de değiştirmekte, iş süreçleri ve organizasyonu da yeni sisteme uyum sağlayacak mekanizmalar geliştirmektedir.” (Günsoy, 2004: 337). Ayrıca her bir gelişmenin de, doğurduğu sonuçlar yeni sorunların ve/veya gereksinimlerin doğmasına yol açmasıyla, bunlara cevap verecek teknolojik gelişmelerin tüm dünyada beklenmesine böylece toplumsal beklentilerin de küreselleşmesine neden olmaktadır.

Küreselleşme her ne kadar ulusların kalkınmasına yönelik en uygun uluslararası koşulları oluşturmasıyla kendi içerisinde büyük bir fırsat taşısa da, günümüzde yaşanmakta olan küreselleşme süreci,

toplumsal kalkınmanın özünde yatan diğer bazı temel unsurları (eşitlikçi, dengeli, özgür vb.) içermemesiyle birçok istenmeyen olumsuz sonuçları da doğurmaktadır.

Bunun temel göstergelerinden birisi de, gelir dağılımının küresel düzeyde bozulmaya devam etmesidir. Kitlelerin daha iyi eğitim, sağlık vb. toplumsal hizmetlerden faydalanabilmesi bir yana, temel insani gereksinimlerini (gıda, giyecek, barınma, temiz su vb.) bile karşılamada koşulların daha da kötüleşmesi söz konusudur. Buna ilişkin temel göstergeler, mutlak ve görelî yoksulluk ölçümleridir. Mutlak yoksulluk tanımı, en temel bireysel gereksinimlerini bile karşılayamayan toplumun en yoksul kesimi için kullanılmakta, açlık sınırının altındaki kitleleri tanımlamaktadır. Görelî yoksulluk ise, açlık sınırının biraz üzerinde olan ancak toplumsal hizmetlerden en az düzeyde yararlanan, yoksulluk sınırının altında kalan kitleleri kapsamaktadır. Bu iki yoksul kesimini birbirinden ayırmada kullanılan evrensel ölçüt ise günlük gelir miktarlarıdır. Günlük bir dolarlık gelir, mutlak yoksulluğun üst sınırı iken, günlük iki dolarlık gelir ise görelî yoksulluğun üst sınırı olmaktadır (WB, 2007: 18-21).

Dünya Bankası’nın geliştirdiği ve tüm dünyada genel kabul gören bu kavram, ulusal ve küresel düzeyde yoksulluğun değişim ve gelişim seyrini izlemek / yorumlamak için kullanılmaktadır (Buckman, 2005:147; Şenkal, 2005: 397). Son çeyrek yüzyıl içinde küresel düzeyde, mutlak yoksulluk çeken kitlelerin azalmakta olduğu ve bu kitlelerin mutlak yoksulluktan görelî yoksulluğa kaymakta olduğu biçiminde genel bir kabul bulunmaktadır. Bu kabulün temel dayanağı ise; günlük 1 doların altında geliri olanların toplam nüfusa oranının azalmakta olması ve bu gruptaki yoksulların önemli bir kesiminin gelirinin günlük 2 dolara yükselmiş olmasıdır. Ancak burada dikkatlerden kaçan önemli bir rakamsal ayrıntı yer almaktadır. Bu ayrıntı mutlak ve görelî yoksulluğun ölçümünden kullanılan parametrenin kendisinin mutlak değil göreceli nitelikte oluşudur.

Tablo :1 Dünyada Mutlak ve Göreceli Yoksulluk – 1981

	<i>Günlük 1 doların altında geliri olan nüfusun oranı</i>	<i>Günlük 2 doların altında geliri olan nüfusun oranı</i>
Doğu Asya ve Pasifik	% 14.9	% 47.4
Güney Asya	% 31.3	% 77.2
Avrupa ve Orta Asya	% 3.7	% 19.7
Latin Amerika ve Karayibler	% 9.5	% 24.5
Ortadoğu ve Kuzey Afrika	% 2.4	% 23.2
Sahra-altı Afrika	% 46.9	% 76.6
Dünya	% 21.1	% 52.9

Kaynak: Global Poverty Monitoring, Dünya Bankası'ndan aktaran Buckman, 2005:147.

Tablo:2 Dünyada Mutlak ve Göreceli Yoksulluk – 2001

	<i>Günlük 1 doların altında geliri olan nüfusun oranı</i>	<i>Günlük 2 doların altında geliri olan nüfusun oranı</i>
Doğu Asya ve Pasifik	% 57.7	% 84.8
Güney Asya	% 51.5	% 89.1
Avrupa ve Orta Asya	% 0.7	% 4.7
Latin Amerika ve Karayibler	% 9.7	% 26.9
Ortadoğu ve Kuzey Afrika	% 5.1	% 28.9
Sahra-altı Afrika	% 41.6	% 73.3
Dünya	% 40.4	% 66.7

Kaynak: Global Poverty Monitoring, Dünya Bankası'ndan aktaran Buckman, 2005:147.

Dünya Bankası verilerine göre 1981 yılında dünya nüfusunun % 40.4'ü günlük 1 doların altında gelirle geçinirken, % 26.3'ü günlük 1 dolar ile 2 dolar arasında gelirle geçinmek zorundaydı. 2001 yılına gelindiğinde ise günlük 1 doların altında geliri olanların toplam dünya nüfusuna oranı % 21.1'e düşerken, günlük 1 dolar ile 2 dolar arasında geliri olanların oranı ise %31.8'e yükselmekteydi.

Dünya nüfusundeki artış nedeniyle dünyadaki

toplam yoksul sayısı ise artmaktadır. Toplam dünya nüfusundeki mutlak yoksulların oranı azalsa da, göreceli yoksulların oranı artmaktadır. Varlıklı sınıfların gelirlerindeki artış ise mutlak yoksulların gelirindeki kısmi artıştan çok daha fazla olduğundan sınıflar arası gelir uçurumu git gide artmaktadır. “Dünyadaki insanların % 24'ü günde 1 dolardan daha az bir parayla yaşamaktadır. Bir ülkedeki ortalama 1/3'ten daha az bir gelirle ölçülen nispi yoksulluk oranı, % 32'ye kadar ulaşmaktadır. dünya nüfusunun en zengin % 20'siyle en yoksul % 20'si arasındaki gelir uçurumu 1960'ta 1/30 iken, 1997'de 1/74'e çıkmıştır” (Şenkal, 2005: 393-394). Ülkelerarası gelir farkı da küreselleşme sürecinde azalmamış artmıştır. 1960'ların başında en zengin 20 ülke ile en yoksul 20 ülke arasındaki GSYİH'leri toplamı farkı 18 kat iken, bu fark 1990'ların ortalarına gelindiğinde iki kat artmıştı (Sengelberger, 2003'den aktaran Şenkal, 2005: 394).

Küreselleşme sürecinde yalnızca gelişmiş ülkelerle geri kalmış ülkeler arasında gelir uçurumunun artması söz konusu olmamıştır. Ayrıca gelişmiş ülkeler arasında da gelir farkı artmıştır. ABD ile Avrupa ülkeleri arasında gelir farkının Avrupa ülkeleri aleyhine bu süreçte değişim yaşanmışken, ayrıca ABD toplumu içerisinde de zenginler ve yoksullar arasındaki gelir farkının gitgide arttığı görülmektedir. “1977-1992 yılları arasında ABD'de en zengin % 20'nin geliri % 28 arttığı halde, en yoksul % 20'nin gelirinin aynı dönemde % 17 oranında gerilediği görülmektedir. Yine söz konusu dönemde, en zengin % 1'in gelirinin % 91 oranında arttığına dikkat çekilmektedir. Nitekim, gelir dağılımındaki kutuplaşmanın ABD'de, 1920'li yılların sonundaki Büyük Depresyon döneminin boyutlarına vardığı kabul edilmektedir.” (Arslan ve Toprak,1997 :441) ABD'de ülkenin en varlıklı % 1'lik kesimi ulusal servetin % 39'una sahipken, ülkede 60 milyon insan yoksulluk sınırında yaşamaktadır. AB ülkelerinde ise yoksulluk sınırında yaşayan insan sayısı 80 milyondan fazladır (Erken, 2003:314).

Bireylerin gelir düzeylerini göstermede kullanılan önemli bir ölçüt olan kişi başına düşen gayri safi yurtiçi hasıladan en yoksul ve en zengin ülkeler ara-

sındaki fark geçen yüzyılın başlarında 1'e 22 iken, bu fark 1970'lerde 4 kat daha artmış (1'e 88) ve 21. Yüzyıla gelindiğinde en zengin ülkenin insanların kişi başına milli geliri en yoksul ülkenin insanların kişi başına milli gelirinden 267 kat daha fazla bir düzeye yükselmiştir (Freeman ve Kagarlitsky, 2008: 19). Bu göstergeler ülkeler arasında ulusal gelir düzeyi farklılıklarının küreselleşme sürecinde artmaya devam ettiğini ve buna bağlı olarak, zengin ülkelerin insanlarıyla yoksul ülkelerin insanları arasındaki gelir düzeyi farklılıklarının büyük bir hızla arttığını göstermektedir. Küreselleşme mal, hizmet ve insanların etkileşim düzeyini mekânsal olarak yerel, ulusal ve bölgesel düzeyden küresel düzeye çıkarırken etkileşimin hızını da çok büyük oranda arttırmaktadır. Ancak buna rağmen yaşanan bu hızlı ve kapsamlı etkileşim süreci ülkeler arasında daha çok gelişmiş ülkeler ve toplumsal kesimler arasında da varlıklı kesimler lehine, faydasına ve çıkarına gerçekleşmektedir.

OECD (OECD, 2008) tarafından 2008 yılında yayınlanan ve ulusal düzeyde gelir dağılımını konu alan "Ekonomik Gelişme Raporu" OECD ülkelerinin çoğunda gelir dağılımının son yirmi yıl içerisinde daha da bozulduğunu ortaya koymaktadır.

Birleşmiş Milletler Gıda ve Tarım Örgütü (FAO, 2009), "2009 Açlık Raporunda", yalnızca 2009 yılında bir önceki yıla göre aç veya yetersiz beslenen insan sayısının 100 milyon daha fazla arttığını belirtmektedir. 1995'te 825 milyon olan kronik açlık ve yoksulluk çeken insan sayısı ise günümüze kadar sürekli artmış ve günümüzde 1 milyar insanı aşmıştır. Sadece Asya-Pasifik bölgesindeki toplam aç veya yetersiz beslenen insan sayısı 650 milyona ulaştı. Gıda yoksulluğunun önemli bir göstergesi olan dünya gıda fiyatları ise 2003'den 2010 yılına kadar çok hızlı bir şekilde yükseldi ve % 85 daha pahalı hale geldi.

Küreselleşmenin en fazla çıkarlarına hizmet ettiği uluslararası şirketlerle, geri kalmış ve gelişmekte olan ülkeleri karşılaştırdığımızda küreselleşmenin doğurduğu gelir dağılımı eşitsizlikleri daha belirgin görülebilmektedir. Aktan (2002:16), dünyanın en

büyük 5 uluslararası şirketinin yıllık hasılatının (871 milyar dolar), tüm geri kalmış ülkelerin GSYİH'leri toplamından (770 milyar dolar) daha fazla olduğunu belirtmektedir.

Küreselleşmenin toplumsal sınıflar üzerindeki gelir dağılımı adaletini bozucu etkisi yalnızca toplumun en yüksek gelirli ve en düşük gelirli sınıflar arasında gerçekleşmemekte ayrıca orta sınıfın da olumsuz etkilenmesine yol açmaktadır. Orta sınıfın da gelir düzeyi düşmekte ve düşük gelirli gruplara yaklaşmaktadırlar. Birleşmiş Milletler Ticaret ve Kalkınma Konferansı (UNCTAD, 2008) Küreselleşmenin düşük ve orta gelirli ülkeler üzerindeki olumsuz etkilerini bir yayınında şu nedenlere bağlamaktadır: Finans sektörünün sanayi sektöründen, faiz gelirlerinin yatırımdan daha karlı hale gelmesi, gelişmekte olan ülkelerin kamusal ve özel borç faizlerinin GSYİH'lerinin %15'ine ulaşmış olması, özelleştirmelerin yeni yatırımlara göre daha karlı olması, gelir paylaşımında sermayenin karı artarken, emeğin gelirinin düşmesi, büyük şirketlerin küreselleşen ekonomide istihdam ve ücretleri baskı altında tutan bir yeniden yapılanmaya girmeleri.

Küreselleşme ile beraber global üretim ve global gelir düzeyi artarken bunun yoksul kitleler üzerinde gelirlerini artırıcı değil de azaltıcı etki doğurmasını, Rodrik (1997:19). sürece ilişkin iki temel gelişmeye bağlar. Birincisi global üretim ve gelir düzeyi artmaktadır çünkü küresel düzeyde üretim ve yatırımın önündeki engeller kalkmakta, ulaşım ve iletişim teknolojilerindeki gelişmeler de bunu desteklemektedir. Global üretim ve gelirdeki bu hızlı artış yoksul kitlelere yansımamaktadır çünkü sermayedarlar, yüksek vasıflı işçiler ve sahip oldukları kaynakları bunlara ilişkin talebin en çok olduğu yerde sunabilme olanağına sahip olan kesimler global gelir artışından en yüksek payı almaktadır. Bunun sonucu olarak da (üretimin küreselleşmesi ile birlikte) görece daha düşük vasıflı işçilere, orta düzey yöneticilere yönelik işgücü talebi azalmakta, bunların sunduğu hizmetlerin ikamesi artık ulusal sınırları aşmış küresel düzeye ulaştığından ücret ve gelir düzeyleri bu rekabet ortamından sermayedarlar lehine azalmaktadır.

Sonuç

Yoksulluğa, gelir dağılımına, temel ve sosyal ihtiyaçların karşılanmasına ilişkin küresel veriler ışığında yapılacak objektif değerlendirmeler bize günümüzde yaşanmakta olan küreselleşme sürecinin yoksulluk üzerinde oldukça olumsuz etkilerinin olduğunu göstermektedir.

Toplam küresel nüfus içerisinde mutlak yoksulluk çekenlerin çok büyük oranlara ulaştığı, görel yoksulluğun giderek orta gelir grubunu içine almaya başladığı bir dünyada, her yıl yüzlerce yeni dolar milyarderini de kazandığımız düşünülürse, yaşadığımız küreselleşme sürecinin yalnızca toplumlar arası gelişmişlik ve zenginlik farkını daha da açmakla kalmadığı, toplumsal sınıflar arasında da devasa gelir uçurumları oluşturduğu görülmektedir. Literatürde *gelişme paradoksu* olarak adlandırılan bu durum küreselleşme sürecinin sürdürülemez bir niteliği olarak durmakta, sistemin küresel düzeyde etkisini gösteren krizlerinde temel bir pay sahibi olmaktadır.

Küreselleşmeye ilişkin bu olumsuz veriler ve bunlara bağlı sosyo-ekonomik sonuçlar, küreselleşmenin mutlak anlamda yoksulluk üzerinde olumsuz etki doğuran bir olgu olduğu anlamına gelmektedir. Sorun daha çok günümüzde yaşanmakta olan küreselleşme sürecinin niteliğine ilişkin görülmektedir. Bu süreç daha eşitlikçi, yoksul yanlı ve toplumsal kalkınma anlayışı ekseninde gerçekleştiğinde, küreselleşmenin yoksullukla küresel düzeyde mücadelede ve/veya yoksulluğun küresel düzeyde ortadan kalkmasında çok önemli ve etkili bir faktöre dönüşmesi beklenmelidir.

Kaynaklar

Aktan, C. Can (2002), "Yoksullukla Mücadele Stratejileri", Yoksullukla Mücadele Stratejileri, Aktan, C.Can, (ed), Hak-İş Konfederasyonu Yayını, Ankara.

Arslan, Hakan ve Toprak, Oğuz (1997), "Dünyada Neo-Liberal Ekonomi Politikalarının Emek Üzerindeki Etkileri ve İşçi Hareketinin Tepkileri", Türk-İş Yılığ 97, Cilt 1, Türk-İş Araştırma Merkezi, Ankara.

Buckman, Greg, (2005), *Global Trade: Past Mistakes, Future Choices*, Zed Books, London and New York.

Erken, Erhan (1997), "Dünya Sistemi ve Yoksulluk İlişkisi", Yoksulluk-1: Ulusal Yoksulluk Sempozyumu, 31 Mayıs-1 Haziran 2003, Cilt I, İstanbul: Deniz Feneri Derneği Yayınları.

FAO (2010), *The 2009 Hunger Report: The State of Food Insecurity in the World*.

Freeman, A. ve Kağarlıtsky, B. (2008), "Dünya İmparatorluğu mu, Yoksa İmparatorluklar Dünyası mı?", Freeman, A (Der) içinde, *Küreselleşmenin Krizi*, Yordam Kitap, İstanbul.

Günsoy, Bülent (2004), "Küreselleşme ve Kalkınma", *Kalkınma Ekonomisi: Seçme Konular*, ed. Taban, Sami, Kar, Muhsin, Ekin Kitabevi, Bursa.

Hirst, Paul ve Thompson, Grahame (2003), *Küreselleşme Sorgulanıyor*, çev. Çağla Erdem, Elif Yücel, Dost Yayınları, Ankara.

Keser, Aşkın (2002), "Değişen Yönleriyle Personel Yönetimi: İnsan Kaynakları Yönetimi", *Endüstri İlişkileri ve İnsan Kaynakları Dergisi*, C.4, S. 1.

OECD (2009), *Ekonomik Gelişme Raporu 2008*.

Rodrik, Dani (1997), *Küreselleşme Sınırı Aştı mı?*, Çev. İzzet Akyol, Fatma Ünsal, Kızılelma Yayınları, İstanbul.

Subaşı, Turan (2004), "Küreselleşme ve Devletin Rolü", *Kalkınma ve Küreselleşme*, der. Subaşı, Turan, Dedeoğlu, Saniye, Bağlam Yayıncılık, İstanbul, 2004.

Şenkal, Abdülkadir (2005), *Küreselleşme Sürecinde Sosyal Politika*, Alfa Yayınları, İstanbul.

Şenses, Fikret (2004), "Neoliberal Küreselleşme Kalkınma İçin Bir Fırsat mı, Engel mi?", *Kalkınma ve Küreselleşme*, der. Subaşı, Turan, Dedeoğlu, Saniye, Bağlam Yayıncılık, İstanbul.

UNCTAD (1997), "Küreselleşmenin Yedi Günahı", *İşletme ve Finans Dergisi*, Eylül.

UNCTAD (2008), *The Least Developed Countries Report 2008: Growth, Poverty And The Terms of Partnership*, Geneva.

World Bank (2007), *Collins Atlas of Global Issues: A Visual Guide to the World's Greatest Challenges*.

Zengingönül, Oğul (2004), *Küreselleşme: Yoksulluk, Gelişmişlik ve İşgücü Piyasaları Ekseninde*, Adres Yayınları, Ankara.